

**KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NDE BALIKÇILIĞIN
MEVCUT DURUMU SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

**THE CURRENT SITUATION, ISSUES AND POSSIBLE SOLUTIONS
OF THE FISHERIES IN THE TRNC**

Süheyla ÜÇİŞİK ERBİLEN*
Güven ŞAHİN**

Özet:

İlkçağlardan itibaren insanlar yaşamak için ılıman iklime sahip ve temiz su kaynaklarının olduğu alanları seçmişlerdir. Dolayısıyla su ürünleri gerek beslenme gerekse ekonomik faaliyet olarak insanların yaşamında önemli yer tutmaktadır. Bir ada olarak Kıbrıs'ta da üzerinde kurulan medeniyetler için su ürünleri önemini her daim korumuştur. Akdeniz Havzası'nın doğusunda yer alan ve bölgenin en büyük adası konumundaki Kıbrıs Adası (9.251 km²) üzerinde yer alan iki devletten birisi olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de balıkçılık uzun yıllar önemli iktisadi faaliyetlerden birisi arasında yer almıştır. Karakteristik olarak ada ülkelerinde kaynaklar sınırlı olduğu için mevcut tüm kaynaklardan en randımanlı şekilde yararlanılmaya gayret edildiğinden balıkçılık da K.K.T.C. için vazgeçilemez bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte tarihsel süreçte ada üzerinde yaşanan çatışmalar ve siyasi anlaşmazlıklar her sektörde olduğu gibi balıkçılık sektöründe de özellikle Türk kesiminde ciddi sıkıntılar ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada ada kıyılarının yarısına (%50.6) sahip olan K.K.T.C.'nin kuruluşundan günümüze balıkçılık sektörü ele alınarak sektörle ilgili tespit edilen problemlere yönelik çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Çalışmamız bünyesinde öncelikle sektörel sorunların tespiti ve balıkçılığın günümüzdeki boyutunu ortaya koymak adına yetkili mercilerden ve ülke balıkçılarından derlenen bilgilerden hareket edilmiştir. Yapılan literatür taramasında ise ne yazık ki ülke çapında balıkçılık ile ilgili bilimsel çalışmaların oldukça yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Ülkedeki su ürünleri potansiyeli ve üretimini daha net bir şekilde ortaya koyabilmek adına gerekli yerlerde G.K.R.Y. ile karşılaştırmalar yapılarak konu izaha çalışılmıştır. K.K.T.C. bünyesinde balıkçılığı her yönüyle ele alan kapsamlı bir çalışmanın bulunmuyor oluşu bizi böyle bir çalışmaya teşvik etmiş olup araştırmamızın ülkenin balıkçılık politikaları ve sektörüne katkı sağlayacağını ümit ederiz.

Anahtar Kelimeler: Balıkçılık, Su Ürünleri, Akuakültür, Ziraat Coğrafyası, K.K.T.C.

* Doç. Dr., Doğu Akdeniz Üniv. Eğitim Fakültesi –Gazimağusa / K.K.T.C. suheyla.erbilen@emu.edu

** Uzm., Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı – İstanbul guwen_sahin@hotmail.com

Abstract:

Since the early ages humans preferred to settle at places with warm climate and clean water supplies. Therefore, both economically and nutritionally, fisheries had a significant impact on human lives. As an island, fisheries have an important role on the civilizations founded on Cyprus Island. Fisheries have also been a significant portion of financial proceedings for Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), which is one of the two countries established on the Cyprus Island (9.251 km²) that is located at the eastern part of the Mediterranean Basin and is the biggest island of this region. The resources of countries that are founded on islands are typically limited, therefore for the most efficient usage of the existing resources fisheries are coming forward as an economic activity in TRNC. Additionally, wars and political disagreements in the history caused difficulties in fisheries as well as many other sectors. In this study we examined the fisheries of TRNC, which borders the half of the coastal region (50.6%) of the island, since its establishment and we proposed possible resolutions for existing problems. We collected data from the officials and individuals that are working in fisheries in order to address the issues of this sector and to understand the current situation of fisheries. Unfortunately, our literature surveys revealed a huge lack of scientific studies on this sector. For better understanding of the current sea food potential and its production; we compared our data with South Cyprus. We are encouraged by the lack of a comprehensive study on the fisheries of the TRNC and we hope that our study will help us on the improvements and policies of the fisheries in our country.

Key words: Fisheries, Water Products, Aquaculture, Agricultural Geography, TRNC.

GİRİŞ

Balıkçılık insanlığın en eski faaliyetleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. İlk insan toplulukları avcılık ve toplayıcılık yaparak hayatlarını idame ettirmekte olup yaşam alanı olarak da genellikle iklimi ılıman, temiz su kaynaklarına yakın yerleri tercih etmişlerdir. Bunun doğal bir sonucu olarak su ürünleri insan hayatında önemli bir yer edinmiştir. Bu durumun en önemli kanıtları arasında Türkiye'de de örneklerine rastlanan ve günümüzden 2000-2500 yıl öncesine tarihlenen bronz olta iğneleri gösterilebilir. İlerleyen yıllarda yerleşik hayata geçip ilk medeniyetleri kuran insan toplulukları kendilerine deniz kenarında veya önemli suyolları civarında yer edinmişlerdir. Yine bunun da doğal bir sonucu olarak su ürünleri insan hayat ve faaliyetleri içinde çok önemli bir yere sahip olmuştur. Burada belirtilmesi gereken önemli bir diğer nokta da su ürünleriyle sadece bir besin maddesi olarak balıkların anlaşılması gerektiğidir. Örneğin; süngerler, çeşitli araç-gereç, takı ve süs eşyası yapımında kullanılan deniz kabukluları ile mercan ve inciler, insanlar tarafından tüketilmeyen fakat hayvan beslemede önemli bir yere sahip su ürünleri de diğer ticari değere

sahip canlılar arasında sayılabilir. Önceleri salt bir besin kaynağı olarak insan hayatında önemli bir rol oynayan su ürünleri ilerleyen yıllarda medeniyetlerin kültür ve ticari hayatında da büyük rol oynamış, hatta pek çok devletin gelişip ekonomik anlamda güçlenmesinde etkili olmuştur (Norveç, Japonya, Birleşik Krallık gibi).

Balıkçılık iki yönüyle ele alınması gereken temel iktisadi faaliyetlerden biri olup bunlardan ilki dengeli beslenme adına temel gıda maddelerinden biri olan su ürünü temini konusunda önemli bir protein kaynağı, diğeri ise ticari anlamda önemli bir geçim kaynağı olmasıdır. Balıkçılığın ülke için öneminin ortaya konmasında diğerk hayvancılık faaliyetlerinin de mevcut durum ve potansiyelinin tespit edilmesi gerekmektedir. K.K.T.C.'de çayır-mera durumu, besi hayvancılığı ve diğerk alternatif hayvancılık faaliyetlerindeki durumu (İpekböcekçiliği, arıcılık gibi) göz önüne alındığında balıkçılığın bölgedeki önemi daha da netlik kazanacaktır.

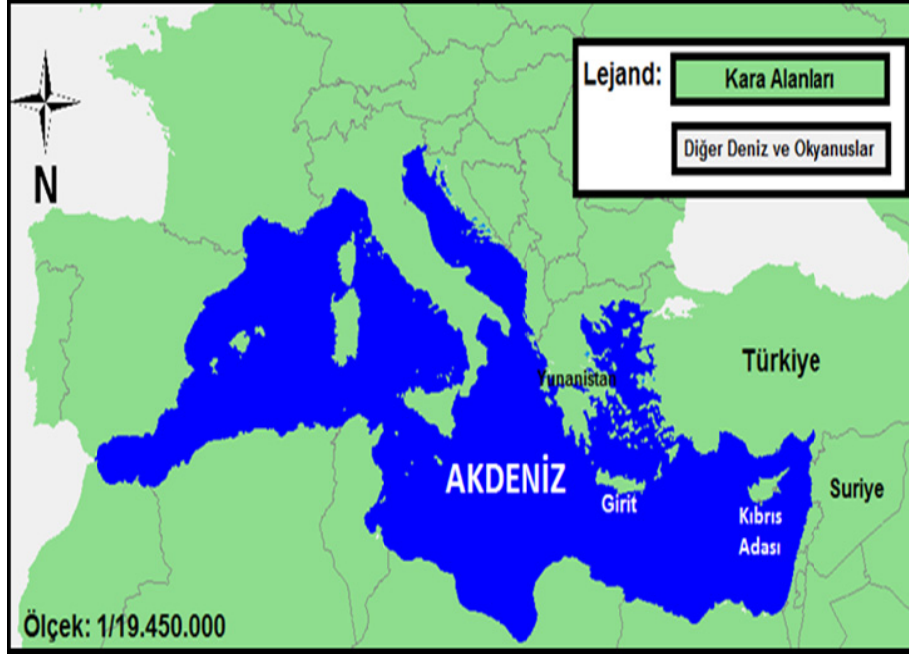
Bir ada olarak Kıbrıs'ta da üzerinde kurulan medeniyetler için su ürünleri önemini her daim korumuştur. Akdeniz Havzası'nın doğusunda yer alan ve bölgenin en büyük adası konumundaki Kıbrıs Adası (9.251 km²) üzerinde yer alan iki devletten birisi olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de balıkçılık uzun yıllar önemli iktisadi faaliyetlerden birisi arasında yer almıştır. Karakteristik olarak ada ülkelerinde kaynaklar sınırlı olduğu için mevcut tüm kaynaklardan en randımanlı şekilde yararlanılmaya gayret edildiğinden balıkçılık da K.K.T.C. için vazgeçilemez bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte tarihsel süreçte ada üzerinde yaşanan çatışmalar ve siyasi anlaşmazlıklar her sektörde olduğu gibi balıkçılık sektöründe de özellikle Türk kesiminde ciddi sıkıntılar ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmada ada kıyılarının yarısına (% 50.6) sahip olan K.K.T.C.'nin kuruluşundan günümüze balıkçılık sektörü ele alınarak sektörle ilgili tespit edilen problemlere yönelik çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Çalışmamız bünyesinde öncelikle sektörel sorunların tespiti ve balıkçılığın günümüzdeki boyutunu ortaya koymak adına yetkili mercilerden ve ülke balıkçılarından derlenen bilgilerden hareket edilmiştir. Yapılan literatür taramasında ise ne yazık ki ülke çapında balıkçılık ile ilgili bilimsel çalışmaların oldukça yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Ülkedeki su ürünleri potansiyeli ve üretimini daha net bir şekilde ortaya koyabilmek adına gerekli yerlerde G.K.R.Y. ile karşılaştırmalar yapılarak konu izaha çalışılmıştır. K.K.T.C. bünyesinde balıkçılığı her yönüyle ele alan kapsamlı bir çalışmanın bulunmuyor oluşu bizi böyle bir çalışmaya teşvik etmiş olup araştırmamızın ülkenin balıkçılık politikaları ve sektörüne katkı sağlayacağını ümit ederiz.

1. K.K.T.C.'DE BELLİ BAŞLI SU ÜRÜNLERİ

Akdeniz, bir iç deniz olması hasebiyle su ürünleri çeşitliliği bakımından okyanuslarla ve açık denizlerle (Norveç Denizi, Kuzey Buz Denizi gibi) kıyaslanamayacak ölçüde fakir bir denizdir. Bununla birlikte dünyanın en büyük iç denizi (Yaklaşık 2.5 milyon km²) ve Cebelitarık Boğazı (Strait of Gibraltar) ile Atlas Okyanusu'na bağlı olması nedeniyle çoğu iç denizden daha zengin bir özellik arz etmektedir. Akdeniz'in söz konusu bu zenginliği sayesinde Fransa, İspanya ve Yunanistan başta olmak üzere pek çok Akdeniz'e kıyısı olan ülke (Türkiye, İsrail, Mısır, Tunus, İtalya gibi) su ürünlerinden önemli kazanç elde etmektedirler. Bununla birlikte son yıllarda adından sıklıkla söz ettiren *Küresel İklim Değişikliği* ve buna bağlı olarak bazı zararlı (predatör-istilacı) türlerin Süveyş Kanalı yoluyla Akdeniz'de de yayılmaya başlaması, aynı zamanda kıyı ülkelerince su ürünleri stokundaki yoğun baskı, kontrolsüz avcılık ve yaşanan kirlilik çoğu ülkenin Akdeniz balıkçılığında ciddi gerilemelere sebebiyet vermiştir. Dünyanın en eski medeniyetlerinden birçoğunun Akdeniz kıyılarında kurulmuş olması da denizden istifadenin geçmişi ve de boyutları hakkında daha net fikir verebilmektedir. Bu nedenledir ki ilerleyen zaman içerisinde gerek çeşitlilikte gerekse miktarda endişe verici gerilemeler yaşanmıştır. Söz konusu durum Akdeniz'e komşu iç denizlerde (Ege, Marmara, Tiren ve Ligurya Denizleri gibi) daha da belirgindir. Ayrıca yine son yıllarda Akdeniz balıkçılığı için ayrıca büyük bir sorun olarak ortaya çıkan balon balığı (*Lagocephalus sceleratus* Gmelin 1788) ise hem balıkçılık hem insan sağlığı hem de turizm açısından ciddi bir problem teşkil etmektedir.

Akdeniz'deki canlı türlerine baktığımızda pek çok kemikli ve kemiksiz balık türünün yanı sıra çeşitli kabuklulara (İstakoz, istiridye gibi), omurgasız (Sünger türleri gibi) ve kafadan bacaklıya (Mürekkap balıkları) ev sahipliği yapmakta ve bir o kadar da deniz bitkisini barındırmaktadır. Akdeniz ekosistemindeki söz konusu canlıların bir kısmı ekonomik değere sahip olup bunlardan uzun yıllar yoğun bir şekilde istifade edilmiştir.

Şekil 1: Akdeniz'i ve Kıbrıs Adasını Gösteren Harita

Akdeniz'in doğusu batısına kıyasla çeşitlilik ve miktar açısından daha fakirdir (Turley, 1999). Su ürünleri miktar ve çeşitliliği açısından görece fazlaca zengin olmayan K.K.T.C. kıyılarında da bu durum gözlenmektedir. Yapılan çalışmalar neticesinde 74 kemikli, 10 kıkırdaklı (köpekbalığı, vatoz gibi), 9 kafadanbacaklı (kalamar gibi) ve 7 kabuklu (karides, ıstakoz, midye gibi) tür tespit edilmiştir (Benli vd., 2004, s. 65). Ekonomik değere haiz olan belli başlı türler arasında; tekir (*Mullus surmuletus*), istavrit (*Trachurus spp.*), sardalya (*Sardina pilchardus*), dülger (*Zeus faber*), zurna (*Synodus saurus*), izmarit (*Spicara smaris*), kırlangıç (*Triglia lucerna*), mazak (*Trigloporus lastoviza*), pisi (*Lipidorhombus whiffiagonis*), iskorpit (*Scorpaena porcus*), derinsu gümüşü, bakalyaro (*Merlangius merlangus*), mercan (*Pagellus erythrinus*), barbun ya da barbunya (*Mullus barbatus*), gopez olarak da adlandırılan kupes (*Boops boops*), mezigit (*Merlangius euxmus*), uskumru (*Scomber scombrus*), orfoz türleri (*Epinephelus guaza*), çipura (*Sparus aurata*), levrek (*Dicentrarchus labrax*), kılıçbalığı (*Xiphias gladius*), orkinos (Atlantik tonbalığı ya da Mavi orkinos; *Thunnus thynnus*), sinagrit ya da sinarit (*Dentex dentex*) gelmektedir. Bunlar haricinde karides, kalamar, ıstakoz gibi diğer ekonomik öneme sahip türlerle birlikte günümüzde ticareti yapılmamakla beraber ithalata konu olabilecek çeşitli yosunlar ve diğer deniz bitkileri ile gerekli yasal düzenlemeyle yeniden hayata geçirilebilecek olan süngercilik ülke balıkçılığı için göz önüne alınabilecek alternatif su ürünleri olarak

belirtilebilir. Kıyılarda yapılan tür tespit çalışmaları neticesinde toplam 79 yosun ve deniz çiçekli bitkisi tespit edilmiş olup bunların bir kısmı özellikle Uzakdoğu ülkelerinde gıda maddesi olarak tercih edilmekle beraber kozmetik ve kimya sanayinde de kullanılmaktadır.

Tür zenginliği bakımından 200 m'ye kadar olan kıyı kesimi zengin bölgeleri teşkil etmekte olup bu bölgede 97 tür (74'ü kemikli balık) tespiti yapılmıştır (Benli vd., 2004, s. 65). Ülkede ise avcılık ekseriya 5 ila 40 m derinlikteki sahada yoğunluk kazanmış olup küçük teknelerle yapılan kıyı balıkçılığında öteye geçememiştir. Oysaki 40 m'den daha sığ olan kıyı kesimi balıklar için üreme ve gelişim sahası olması nedeniyle deniz ekosistemi açısından oldukça önemli bir alan olup buradaki balıkçılık faaliyetleri ileriye yönelik ciddi sıkıntılar doğuracak mabiyettir. Öyle ki ülkede ileriye yönelik çevreyle uyumlu balıkçılık faaliyetlerinin planlanmasında 40 m'den daha sığ sahalarda avcılık yapılmaması aksi durumda balık rezervlerinin yenilenememesi durumuyla karşı karşıya kalmacağı belirtilmelidir.

2. K.K.T.C.'DE KIYI BALIKÇILIĞI VE ÜRETİM DURUMU

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde balıkçılığın mevcut durumu ve üretimine geçmeden evvel ana hatlarıyla Türk toplumunun söz konusu faaliyete yaklaşımı konusunda kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Çeşitli alanlardan araştırmacıların da dile getirdiği üzere Türk milleti dünyanın neresinde olursa olsun genel olarak denizlere ve denizel faaliyetlere (Balıkçılık, su sporları, armatörlük, su yolu taşımacılığı gibi) karşı daima mesafeli kalmıştır. Orta Asya kökenli bir millet olan Türkler, toprağa bağımlı hayat şartlarının etkisi ve bu alanda da oldukça gelişmiş bir kültüre sahip olmaları hasebiyle ilerleyen yıllarda deniz kenarında kurdukları devletlerde dahi bu alışkanlıklarını sürdürmüş ve adeta "Denizlere küs" bir şekilde yaşamlarını devam ettirmişlerdir. İlerleyen bölümlerde de bahsi geçtiği gibi kişi başına su ürünleri tüketimi konusunda bu durum daha da dikkat çekici bir şekilde gözlenebilmektedir. Bu durumun bir diğer göstergesi ise geleneksel Türk mutfağında su ürünlerinin önemli bir yer işgal etmiyor oluşudur. Nitekim K.K.T.C.'de de Türk milletinin karakteristik özellikleri korunarak genelde kıyılardan uzak durulmuş ve su ürünlerine diğer tarımsal faaliyetlere kıyasla fazlaca ehemmiyet verilmemiştir. Bu nedenle her ne kadar sektörde ciddi altyapı yetersizlikleri söz konusu olup balıkçılıkla ilgili desteklemelerin ihtiyaçları karşılayamayacak seviyede olduğu biliniyor olsa da ülkede sektörün bir atılım yapamamasında geleneksel Türk alışkanlıklarının da etkili olduğu belirtilmelidir¹.

---

¹ Bu konu hakkında bizleri aydınlatan ve bilgi birikimiyle bizi yönlendiren değerli Hocamız Prof. Dr. Metin TUNCEL'e teşekkürlerimizi sunarız.

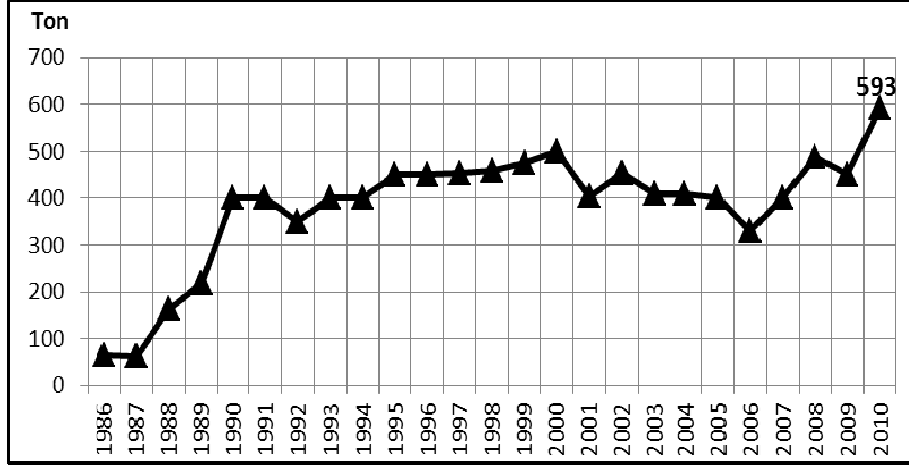
K.K.T.C. toplam 396 km'lik kıyı uzunluğuyla ada toplamının % 50.6'sına sahiptir. Genel olarak ülke kıyıları fazla girinti ve çıkıntı arz etmeyen bir yapıya sahip olup bu durumun doğal bir sonucu olarak korunaklı koy açısından fazlaca zengin değildir. Kıyıların bu özelliği neticesinde balıkçı barınakları açısından elverişli sahalar oldukça az olup balıkçılık altyapısı için hayati önem arz eden bu oluşumda önemli bir engel olarak karşımıza çıkmakta aynı durumun neticesinde yat turizmi başta olmak üzere diğer denizcilik faaliyetlerinde de sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Ülkenin denizcilik faaliyetleri için en uygun yerleri Gazimağusa ve Güzelyurt körfezleri olup Girne Limanı da geçmişten beri ülkenin denizlere ve dış dünyaya açılmasında en önemli merkezlerden birisi olmuştur.

Ülkenin 12 millik saha dâhilinde toplam 8.780 km²'lik balıkçılık alanı bulunmaktadır. Fakat daha öncede bahsedildiği gibi Akdeniz havzasının doğusunun su ürünleri rezervi açısından batısına kıyasla fakir oluşu, Kızıl Deniz kökenli türlerin bölgede yıldan yıla yaygınlık kazanmaya başlaması, deniz akıntılarının zayıflığı ve kıyılara su organizmaları için önem arz eden besin maddesi taşıyan akarsuların zayıflığı ve de en önemlisi K.K.T.C.'li balıkçıların teknik donanımsızlıktan ötürü kıyı balıkçılığının ötesine geçememiş olması bahsi geçen alanın çok küçük bir kesiminden istifade edilmesine sebebiyet vermiştir.

K.K.T.C.'de su ürünleri açısından en zengin stoklar Karpaz ve Koruçam kıyılarında bulunmaktadır. Başta Gazimağusa olmak üzere Girne'de uzun yıllar yoğun bir balıkçılık faaliyeti sürdürülmüştür. Her ne kadar Gazimağusa balıkçılık için ülkenin en elverişli yeri olsa da bu faaliyetin uzun yıllar yoğun bir şekilde yapılmış olması stokları ciddi anlamda tüketmiş olup sahaya yasalarla müdahale edilmesini zorunlu kılmıştır. Ülkede Mayıs ayı balıkçılık için en verimli ay olup Mart, Haziran ve Ağustos ayları da söz konusu faaliyet için önemli dönemleri oluşturmaktadır.

İzah edilen tabii ve beşeri şartlar neticesinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin yıllar içerisinde toplam su ürünleri üretim durumuna baktığımızda yıldan yıla çok ciddi bir dalgalanmanın olduğu gözlenmektedir (Şekil 2). Ülkenin içinde bulunduğu siyasi durum ve yaşanan savaşın ardından balıkçılıkta ilk olarak 1986 yılında 66 ton gibi çok küçük bir değer kaydedilmişken 1990 yılına değin çok hızlı bir yükseliş gerçekleşmiş ve üretim 400 tona çıkmıştır. 1990-2000 yılları arası küçük çaplı artış ve azalışlarla birlikte üretim genel itibarıyla 400 ton civarında kalmıştır. 2010 yılına gelindiğinde ise K.K.T.C. tarihinin en yüksek değeri olan 593 tona ulaşmıştır ki bu durumda yetiştiricilik faaliyetlerinin, gelişen turizmin ve öğrenci nüfusunun da etkisiyle ada nüfusunda yaşanan artışın ve bundan kaynaklı talebin büyük etkisi olmuştur. Fakat burada belirtilmesi gereken bir

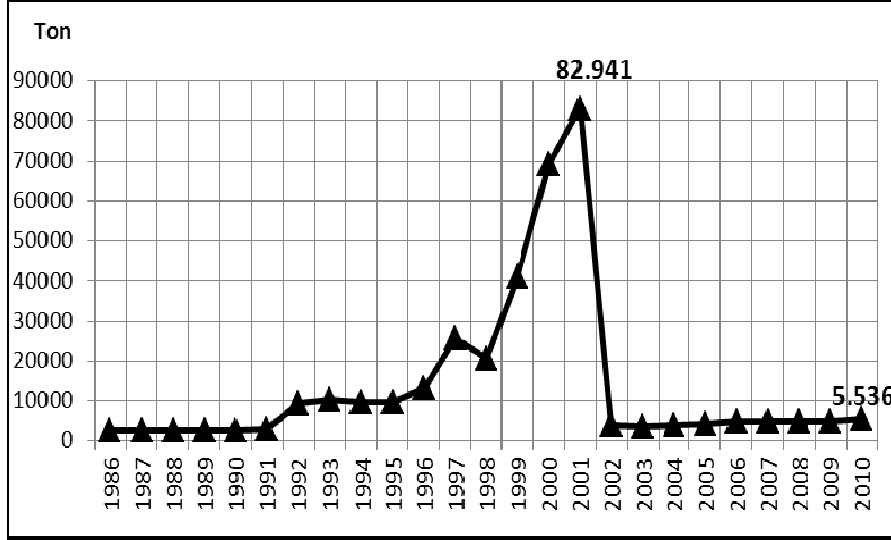
diğer önemli nokta ise söz konusu bu üretim miktarlarının üstünkörü derlenen ve çoğu zaman tahminlere dayanan verilerden ibaret olduğudur.

Şekil 2: Yıllar İtibariyle K.K.T.C.'de Elde Edilen Su Ürünleri Miktarı(1986-2010)
(Kaynak: K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı İstatistik ve Planlama Şb.)

K.K.T.C.'nin üretim durumu ve potansiyelinin daha iyi anlaşılabilmesi adına G.K.R.Y.'nin aynı dönemde üretim durumuna değinmek yerinde olacaktır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde gerek avcılık gerekse yetiştiricilik faaliyetleri sonucu elde edilen su ürünleri miktarının yıllar içindeki gelişimini ortaya koyduğumuz şekil 3'e baktığımızda ise 1986-1991 yılları arası ile 2002-2010 yılları arasında ufak çaplı değişimler olmakla birlikte belli bir istikrardan bahsedilebilmektedir. Bahsi geçen dönemlerde üretim 2.500 ila 5.500 ton arasında değışmekle birlikte 1992 yılından sonra görülen artış eğilimi 1995'e değin stabil bir şekilde devam etmekle beraber bu tarihten sonra dikkat çekici bir seyir izlemektedir. Nitekim 1997'de son 12 yılın en yüksek değeri olan 25.788 tonluk üretimin hemen ertesi yılı 20.482 tona gerilese de bundan sonraki yıllarda çarpıcı bir şekilde artış gözlenmiş ve Kıbrıs tarihinin en yüksek üretim değeri olan 82.941 tona ulaştığı görülmektedir. 2001'deki bu rekor seviyenin ardından çok hızlı bir düşüş yaşanmış ve nihayetinde 2010 yılına gelindiğinde toplam su ürünü üretimi 5.536 ton olarak kayıtlara geçmiştir. Her iki ülkenin 2010 yılı üretimlerini karşılaştırdığımızda ise G.K.R.Y.'nin K.K.T.C.'nin 10 katına yakın bir üretimi olduğu gözlenmektedir (Şekil 2-3).

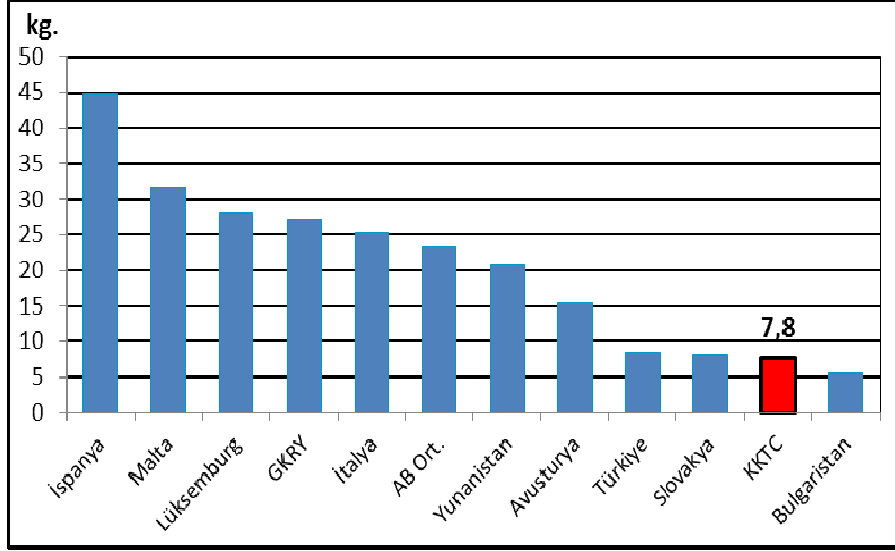

Şekil 3: Yıllar İtibariyle G.K.R.Y.'de Elde Edilen Su Ürünleri Miktarı (1986-2010)² (Kaynak: FAO, 2011)

Ada üzerindeki her iki ülkenin üretim durumunun ardından tüketim durumuna da kısaca değinmek yerinde olacaktır. Daha öncede kısaca izah ettiğimiz gibi genel olarak Türk milletinin su ürünlerine fazlaca yönelmemiş olmalarından ötürü gerek üretim gerekse tüketim konusunda Avrupa ile kıyaslandığında listenin daima gerisinde kalmıştır. Örneğin, su ürünleri tüketimi konusunda Türkiye, nüfusu artan ve yoğun bir genç nüfusa sahip olan bir ülke olmasına karşın nüfusu çok daha az olan hatta denize kıyısı dahi bulunmayan ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Konuyu daha net bir şekilde izah edebilmek adına hazırlanan şekil 4'e bakacak olursak 2009 yılı itibariyle A.B.'de kişi başına su ürünleri tüketimi 23.3 kg, Malta'da 31.7, Lüksemburg'da 28, G.K.R.Y.'de 27.3, Yunanistan'da 20.9, Türkiye'de 8.5 ve K.K.T.C.'de de 7.8 kg'lık tüketim söz konusudur. Bunlar içerisinde Yunanistan, Malta ve Rum kesiminin tüketim değerleri dikkat çekici seviyelerde olup Türkiye ile K.K.T.C. arasındaki birbirine yakın seviye manidardır. Özellikle Lüksemburg ve Avusturya gibi denizlerle doğrudan bağlantısı bulunmayan kara içi devletlerde dahi tüketim miktarının yüksekliği daha öncede bahsi geçen Türk toplumlarının su ürünlerine olan yaklaşımlarına dikkat çekme konusunda önemli örneklerdir (Şekil 4).

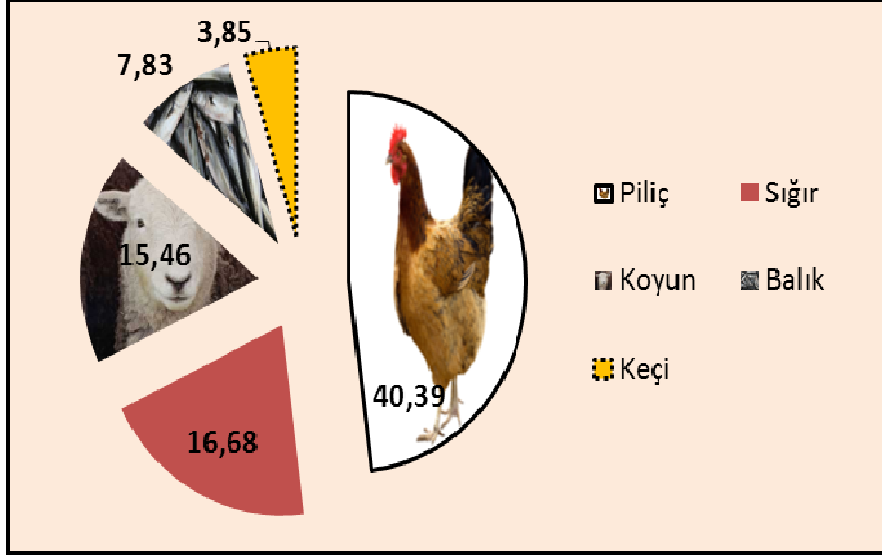
² Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde 1997-2001 yılları arasında şekilde de görüldüğü üzere beyan edilen verilerin gerçeği yansıtmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte FAO ve EUROSTAT'ın verileri benzer şekildedir. Örneğin 2000 yılı üretimini FAO 69.365, Eurostat 69.360 ton; 2001 yılını ise FAO 82.941, Eurostat 81.058 ton olarak vermektedir. Oysaki Rum kesimindeki yetkililerden elde ettiğimiz bilgilere göre Malta açıklarındaki üretim de dâhil edilmekle beraber söz konusu bu değerlere ulaşmanın mümkün olamayacağını, birkaç yıl boyunca yetkili birimlere verilerin sehven yanlış beyan edildiğini ifade etmişlerdir.

Bununla birlikte K.K.T.C.'de özellikle son yıllarda yetiştiricilik faaliyetlerindeki gelişme ve ada halkının denizel kaynaklara eskisinden daha fazla yönelmesine bağlı olarak üretime paralel bir şekilde tüketimde artmaktadır. 1996'da ülkede kişi başına su ürünü tüketimi 4.6 kg iken 2009'da 7.8 kg'a yükselmiştir.

Şekil 4: Seçilmiş Ülkelerde Kişi Başına Tüketilen Su Ürünleri Miktarı
(Kaynak: Eurostat, 2011)

Elde edilen bu veriler ışığında K.K.T.C.'de 2010 yılı itibarıyla toplam 593 tonluk su ürününün diğer protein kaynağı hayvansal besin maddeleriyle mukayesesini yapacak olursak şekil 5'te de görüldüğü üzere söz konusu 7.8 kg'lık kişi başına balık eti tüketimi diğer et türleriyle kıyaslandığında 4. sırada yer almaktadır. İlk sırada kanatlı hayvanlar içerisinde yer alan piliç eti 40.4 kg'la yer almakta olup bunu sırasıyla sığır (16.6 kg) ve koyun eti (15.4 kg) takip etmektedir (Şekil 5). Bir ada ülkesi olmasının yanı sıra her ne kadar çok zengin su ürünleri rezervine sahip olmasa da Rum kesimiyle kıyaslandığında balık etinin insan beslenmesindeki payının bu derece düşük olması sektörün bir bütün olarak ne kadar yetersiz ve geri kalmış olduğunu çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Şekil 5: 2010 Yılı İtibariyle K.K.T.C.'de Türlerine Göre Kişi Başına Düşen Et Miktarı (kg) (**Kaynak:** K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı İstatistik ve Planlama Şb.)

K.K.T.C.'deki balık dışındaki alternatif su ürünlerinin üretim durumuna bakacak olursak bu anlamda ilk akla gelen ve bir dönem dünya ticaretinde "Türk Fincanı" olarak da anılan melat sünger (*Spongia officinalis mollissima*) ve en iyi kalite süngerler arasında yer alan Akdeniz süngeri veya kaba sünger (*Hippospongia communis*) akla gelmektedir. Ülke kıyılarında bunlar dışında da sünger türlerine rastlanmakla beraber en bilinen ve tercih edilenler bunlar olduğundan geçmişi yüzlerce yıl gerilere uzanan bir faaliyetin yani süngerciliğin temelini teşkil etmişlerdir. Kıbrıs Adası'nın yerli halkı uzun süre süngercilik faaliyeti ile ilgilenmemiş söz konusu bu ticari girişim uzun müddet Yunanistanlı sünger avcıları tarafından idame ettirilmiştir. İlk olarak 1888-1889 döneminde Kıbrıslı bir Rum, resmen sünger avcılığına başlamışsa da bu faaliyetin devamı gelmemiştir (Dedeçay, 2002, s. 150). I. Dünya Savaşı'nın ardından her alanda yaşanan hızlı üretim ve artan tüketim süngercilik alanında da dikkat çekici bir gelişme yaratmış 1922'de 1.804kg, 1923'te de hızlı bir artışla 5.455kg sünger elde edilmiştir (Dedeçay, 2002, s. 150). Bununla birlikte burada belirtilmesi gereken bir hususta 1950'li yıllara değin ada süngerciliği Oniki Adalı Rumlara tekelinde kalmış ne Kıbrıslı Rumlara ne de Türk halkı oldukça yüksek bir sünger potansiyeline sahip olan adalarında bu girişime ciddi bir şekilde eğilmemişlerdir. Özellikle Girne Limanı ve çevresi ile Baf Limanı çevresinde zengin sünger tarlaları bulunmaktadır. Fakat 1986 yılında tüm Akdeniz'i etkisi altına alan ve kıyı ülkelerinde süngercilik faaliyetinin adeta sonunu getiren sünger hastalığının ardından getirilen avcılık yasağının

günümüze değin devam etmesi (Yunanistan yasağı kaldırmıştır) faaliyetin sonunu getirmiştir. Günümüzde Kıbrıs kıyılarında sünger tarlalarına rastlanmakla beraber özellikle yetiştiricilik faaliyetleri kapsamında balık kafeslerinin etrafına anaç süngerlerin yerleştirilmesiyle hem kaliteli süngerler elde edilebilecek hem de balık çiftliklerinden kaynaklı kirlilikte önemli ölçüde azalma kaydedilecekken henüz ne ülkede ne de ada genelinde bu kapsamda bir girişime rastlanmamaktadır.

Fotoğraf 1: Gastria (Kalecik) Balık Çiftliği'nin Günümüzdeki Durumu
(Gazimağusa)

3. K.K.T.C.'DE AKUAKÜLTÜR FAALİYETLERİ

Adanın balık yetiştiricilik geçmişi oldukça kısa olup halk uzun müddet yetiştiricilik faaliyet ve ürünlerine rağbet etmemiştir. Kıbrıs Adası'nda ilk yetiştiricilik faaliyeti Kıbrıs Sömürge Hükümeti döneminde 1944 yılında başlasa da randımanlı olmaması nedeniyle kısa sürede terk edilir. Söz konusu bu girişim toplam 10 dönümden oluşan 2 havuzda (Sirianokhori = Yayla/Kumköy) sazan ve kefal (grey mullet) yetiştiriciliğinden ibaretti (Dedeçay, 2002, s. 31). Bundan sonraki girişim ise 1969 yılında başlayan altyapı çalışmalarının ardından "Department of Fisheries and Marine Research" tarafından Trodos Dağları'nın kuzey ve güney eteklerinde alabalık yetiştiriciliği olmuştur (Stephanou, 2007, s. 4). 1972 yılına geldiğinde de Gazimağusa'nın 15 km kuzeydoğusunda Gastria'da kefal yetiştiriciliğine başlanmıştır (Stephanou, 2007, s. 4) (Fotoğraf 1). Buna karşılık 1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından Türk

kesiminde kalan Gastria (Kalecik) Balık Çiftliği'nin yakınlarında günümüzde deniz içerisine çipura çiftliği kurulmuştur. Türkiye'den yavru olarak getirilen balıklar burada yetiştirilip pazarlanmaktadır. Aynı yerde bulunan Kalecik Deniz Ürünleri Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1997 yılında teknik eleman ve finansal sıkıntılardan ötürü kapatılmıştır.

2000'li yıllara değin ülkede yetiştiricilik adına kayda değer bir gelişmeye rastlanmamıştır. Nihayet 2002 yılında K.K.T.C.'de ekonomik değeri oldukça yüksek, taze, kurutulmuş, tuzlanmış ve konserve şeklinde ticareti yapılabilen ve de oldukça geniş bir pazarı bulunan orkinos yetiştiriciliği adına her biri 500 ton/yıl kapasiteli iki çiftlik kurulmuştur. 2003 yılına gelindiğinde çiftliklerden ilk olarak 150.743 kg orkinos elde edilmiştir (Tablo 1). 2004'te birtakım altyapı çalışmaları ve üretim faaliyetinin tam anlamıyla oturtulamamasından ötürü kabaca %50'lik bir gerileme ile 68.575 kg'lık orkinos üretimi gerçekleşmişse de hemen ertesi yıl dikkat çekici bir gelişmeyle 346.192 kg'a yükselmiştir. Bu randımanlı üretim neticesinde 2003-2005 yıllarında Türkiye'ye 5.6 tonluk orkinos ihracatı gerçekleşmiştir. Ülkedeki bu müspet girişim G.K.R.Y.'nin de dikkatinden kaçmamış ve K.K.T.C.'nin siyasi pozisyonundan ötürü taraf olamadığı "Uluslararası Atlantik Ton Balıklarının Koruma Komisyonu"³na şikayet edilerek Türkiye üzerinden verilen notayla faaliyetin devamı getirilememiştir.

Tablo 1: Yıllar İtibariyle K.K.T.C.'de Su Ürünleri Yetiştiriciliğinin Türlerine Göre Miktarı (2007-2011)

Yıllar	Üretim (kg)			Yıllar	Üretim (kg)		
	Orkinos	Çipura	Levrek		Orkinos	Çipura	Levrek
2003	150.743	-	-	2008	-	147.920	9.710
2004	68.575	-	-	2009	-	131.315	41.110
2005	346.192	-	-	2010	-	127.033	15.866
2006	-	33.350	-	2011	-	247.473	72.415
2007	-	211.000	-				

(Kaynak: K.K.T.C. Hayvancılık Dairesi Su Ürünleri Şubesi, 2012)

Söz konusu başarılı girişimin bu şekilde sonlanmasını müteakip kurulan çiftlikler birden atıl hale gelmiştir. Yapılan yatırım ve orkinos yetiştiriciliğindeki başarıdan dolayı aynı tesislerde bu defa önce çipura ilerleyen yıllarda da levrek yetiştirilmeye başlanmıştır. Buna karşılık tablo 1'de de görüldüğü üzere K.K.T.C. akuakültüründe belli bir istikrardan bahsetmek mümkün değildir. Örneğin; ilk olarak 2008 yılında yetiştirilmeye başlanan levrekten aynı yıl 9.710 kg'lık üretim gerçekleşmiş hemen ertesi yıl birkaç mislilik bir artışla bu değer 41.110 kg'a yükselmiş 2010 yılına gelindiğinde 15.866 kg'a kadar gerilemişse de 2011'de 72.415 kg'a

³ The International Commission for the Conservation of Atlantic Tunas; <http://www.iccat.es/en/>

ulaşmıştır (Tablo 1). Benzer şekilde bir dalgalanma çipura yetiştiriciliği içinde söz konusu olup 2011 yılına gelindiğinde 247.473 kg üretim gerçekleşmiş olup toplamda aynı yıl yetiştiricilik faaliyetinden 319.888 kg mahsul elde edilmiştir.

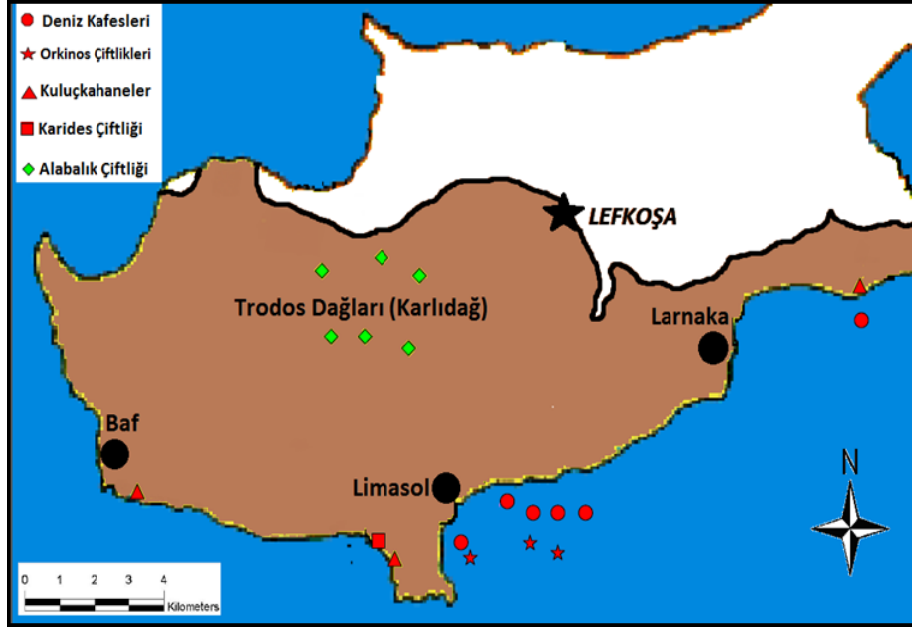
Balık yetiştiricilik faaliyetlerinin boyutlarını mukayese etmek için Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin durumunu da kısaca incelediğimizde bu alanda Kuzey kesimine kıyasla gelişmiş olduğundan bahsedemeyiz. Nitekim konuyla ilgili olarak hazırlanan tablo 2'ye baktığımızda özellikle de son birkaç yılda Türk kesiminin gerisinde kaldıkları görülmektedir. Buna karşılık yetiştiricilik faaliyetleri neticesinde elde ettikleri su ürünleri miktarında nispeten daha istikrarlı bir seyrin olduğu görülmektedir. Ülkenin yetiştiricilik faaliyetlerinden yıllık ortalama 83.000 kg'lık ürün elde ettikleri, 2008 yılındaki son 16 yılın en düşük değeri olan 57.000 kg'ın haricinde üretim hiçbir zaman 66.000 kg'ın altına inmemiş 105.000 kg'ın da üzerine çıkamamıştır (Tablo 2). Ülkede yetiştiriciliği yapılan belli başlı türler çipura, tavşan (sıçan) balığı, Hint karidesi, çeşitli süs balıkları ve Trodos Dağları'nda alabalık olup K.K.T.C.'de durdurulan orkinos yetiştiriciliğinin ardından adadaki tek söz sahibi olması hasebiyle Atlantik tonbalığı ya da Mavi orkinos olarak da anılan orkinostur.

Tablo 2: G.K.R.Y.'nin Yıllar İtibariyle Balık Yetiştiricilik Miktarı

Yıllar	Üretim (kg)	Yıllar	Üretim (kg)
1995	98.000	2003	90.000
1996	105.000	2004	91.000
1997	105.000	2005	70.000
1998	100.000	2006	84.000
1999	66.000	2007	86.000
2000	78.000	2008	57.000
2001	83.000	2009	70.000
2002	80.000	2010	70.000

(Kaynak: FAO, 2011)

Kısaca yetiştiricilik faaliyetlerinin Rum kesimindeki dağılımına da bakacak olursak daha öncede bahsedildiği gibi alabalık Trodos Dağları'nın kuzey ve güney eteklerinde yapılmakta olup adanın tek kara içi yetiştiricilik faaliyetidir (Şekil 6). Kıyıdaki yetiştiricilik ise ekseriya Akrotiri (Limasol) Körfezi'nde yoğunluk kazanmış olup ülkenin tüm orkinos çiftlikleri burada yer almaktadır (Şekil 6). Ülkenin tek karides çiftliği Episkopi Körfezi'nin batısında yer almakta olup geri kalan kesimlerde özellikle batı ve kuzeybatı kıyılarında herhangi bir girişime rastlanmamaktadır.

Şekil 6: Güney Kıbrıs'taki Su Ürünleri Yetiştiricilik Faaliyetlerinin Dağılımı

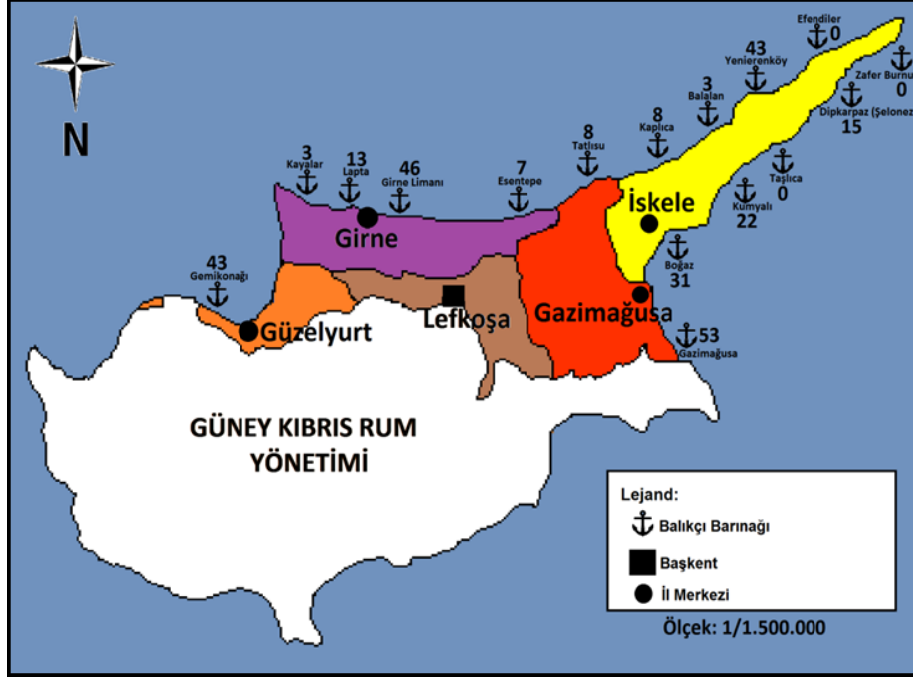
Geçmişte adadaki bir diğer girişim istiridye yetiştiriciliği olmuştur. Genel olarak ada kıyıları istiridye açısından pek zengin olmamakla beraber 1969 yılında Normandiya (Fransa)'dan getirilen yavru istiridyelerle deneme üretimine başlanmıştır. Her ne kadar bu girişimden olumlu sonuçlar elde edilmiş olsa da ne yazık ki faaliyetin devamı gelmemiştir (Dedeçay, 2002, s. 39).

4. K.K.T.C.'DE BALIKÇILIĞIN SEKTÖR SORUNLARI, ALTYAPI ÇALIŞMALARI VE TİCARETİ

Daha öncede belirtildiği gibi K.K.T.C. balıkçılığındaki temel sorunların başında altyapı eksikliği, faaliyetin kıyı balıkçılığında öteye taşınamamış oluşu ve de geleneksel Türk toplumu alışkanlıkları yer almaktadır. Bu ve benzeri eksiklik ve problemlerden dolayı ne yazık ki K.K.T.C. sadece adanın değil tüm Doğu Akdeniz Havzası'nın balıkçılık konusunda en geri kalmış ülkesidir. Sektörle alakalı sorunları daha detaylı bir şekilde izah edecek olursak;

Balıkçılık ile ilgili altyapı sorunlarının başında balıkçı barınakları meselesi gelmektedir. Ülkede balıkçı barınağı tesis etmek adına korunaklı koyların çok az oluşu, mevcut barınakların da pek çoğunun hatalı yer seçimi ve yapısal noksanlıkları (Hatalı mendirek tesisi gibi) nedeniyle yetersiz oluşu balıkçılık sektörü içerisinde temel problemler arasında yer almaktadır. 2011

yılına gelindiğinde ülkede toplam 16 balıkçı barınağı bulunmakta olup bunlar toplam 295 tekne kapasitesine sahiptir (Şekil 7).

Şekil 7: 2011 Yılı İtibariyle K.K.T.C.'de Balıkçı Barınakları ve Tekne Kapasiteleri

Balıkçı barınaklarının dağılışı ile ilgili haritada da (Şekil 7) görüldüğü üzere barınakların 5 tanesi 10 tekneden daha azına hizmet verebilecek kapasitede olup 3 tanesi de henüz hizmet vermemektedir. En geniş kapasiteli barınaklar ise şehir merkezlerine yakın olan Gazimağusa (53), Girne (46), Gemikonağı ve Yenierenköy (43) ile Boğaz (31)'dir. Fakat ülke balıkçı barınaklarının tamamının kendine özgü ve ciddi problemleri bulunmaktadır. Bu durumu birkaç örnekle açıklamak gerekirse; geçmişten beri ada için önemli bir merkez olan Girne Limanı, günümüzde turistik faaliyetlerin ağırlık kazanmış olması ve artan yat sayısı nedeniyle balıkçılık faaliyetleri açısından gerilemiş durumdadır. Yenierenköy'de ise elektrik ve temiz suyun bulunmuyor ya da yetersiz olması, dalgakıranın yıkılmaya yüz tutması, hizmet verecek tesislerin yetersizliği başlıca sıkıntılar arasında yer almaktadır. Kaplıca'da (Fotoğraf 3) ise mendirek yapım hatasından kaynaklı barınağın sedimanlarla dolmasından nedeniyle her 6 ayda boşaltma işlemi yapılması gerekmektedir. Genel olarak elektrik, temiz su, çeşitli hizmet tesislerinin (Market, tamirhane, malzeme temin edecek dükkân, dinlenme tesisi gibi) yetersizliği veya bulunmuyor oluşu, barınakların yakın çevresinde soğuk hava deposu, işleme tesisi gibi avlanma faaliyeti sonrası için önem arz

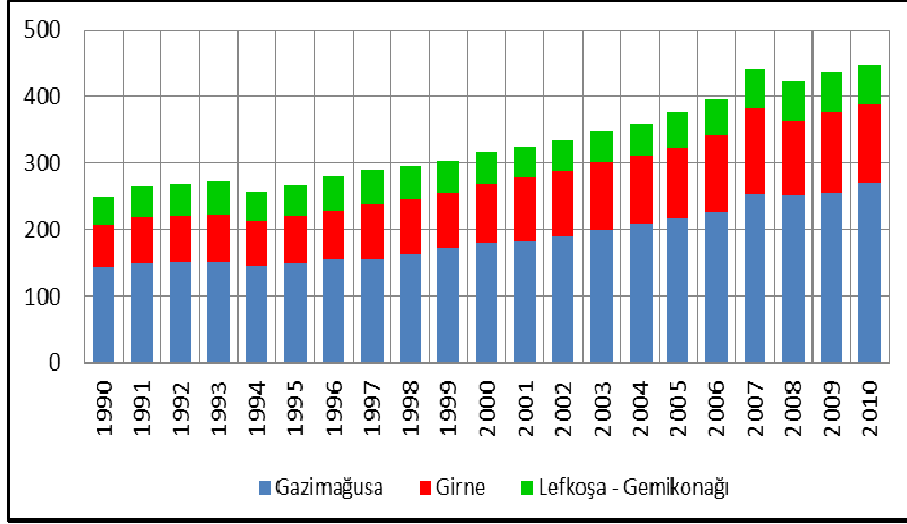
eden yapıların yokluğu tüm barınaklar için belli başlı problemler arasında yer almaktadır.

Fotoğraf 2: Lapta (Girne) Balıkçı Barınağından Bir Görünüm

Mevcut balıkçı barınakları ile ilgili bir diğer husus ise bunların tamamına yakınının büyük ölçekli teknelere hizmet verebilecek kapasite olmamasıdır. Barınakların tamamında mendirek kısalığı ve çok sığ oluşları gibi problemlerden ötürü açık deniz balıkçılığı için şart olan büyük teknelere hizmet verebilecek ölçüde yeni barınakların tesis edilmesi veya mevcut barınakların yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Ülke balıkçılığının altyapı sorunları ile ilgili bir diğer husus ise tekne özellikleri ve sayısıdır. Bu açıdan ülkenin tekne sayısını ve bölgelere göre dağılımını izah etmek için hazırlanan şekil 8'e bakıldığında genel olarak bir artış eğiliminden bahsetmek mümkündür. Özellikle 1990 yılındaki 144 teknenin ardından 1998'de 163, 2001'de 184, 2006'da 228 ve 2010 yılına gelindiğinde de toplam 272 tekne ile en hızlı artış Gazimağusa'da gözlenmektedir. 1990'daki 63 tekne sayısı 2010 yılına gelindiğinde 116'ya ulaşan Girne ve aynı yıllarda tekne sayısı 43'ten 60'a çıkan Lefkoşa Gemikonağı bölgesinde ise tekne sayısındaki gelişim çok daha yavaş gelişmektedir. Her ne kadar 2010 yılına gelindiğinde tekne sayısı toplamda 448'e ulaşmış olsa da nitelik olarak bunların çok büyük bir kısmı randımanlı bir balıkçılık faaliyetine elverişli olmayan, küçük ölçekli, eski ve pek çok açıdan yetersiz araçlardır.

Şekil 8: Yıllar İtibariyle K.K.T.C.'de Bölgelere Göre Kayıtlı Tekne Sayısı(**Kaynak:** K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı İstatistik ve Planlama Şb.)

K.K.T.C.'de gerek avcılık gerekse yetiştiricilik faaliyetlerinden elde edilen su ürünleri halkın ve yıldan yıla artan turist sayısının beklentilerini karşılayacak düzeyde değildir. Bununla birlikte ülkenin mevcut siyasi durumu uluslararası su ürünleri ticaretine imkan tanımadığından (Türkiye ve G.K.R.Y. hariç) ayrıca problem teşkil etmektedir. Ülkenin son yedi yıllık ithalatına baktığımızda tablo 3'te görüldüğü üzere bu alanda da belli bir istikrardan bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Örneğin 700.000 ila 350.000 kg arasında değişen taze balık ithalatı yıldan yıla sürekli bir artış ve azalma sergilemiş, benzer durum konserve su ürünlerinde de gözlenmiştir. Dondurulmuş ürünler de ise 2005 yılında 1 milyon kg'ı aşan ithalatın ardından ufak çaplı artışlarla birlikte genel olarak bir gerilemeden bahsedilebilmektedir. Sonuç olarak toplam su ürünleri ithalatına baktığımızda 2008 yılından itibaren sürekli bir artışın yaşandığı gözlenmekte olup 2010 yılında 1.636.951 kilogramlık su ürünü ithalatı yapılmış, söz konusu dış alımın tamamı Türkiye'den yapılmıştır. Bu artış periyodunda yaptığımız istatistiki analiz neticesinde toplam su ürünleri ithalatının yıldan yıla artarak 2015'te 1.599.700 kg, 2030'da 1.742.539 kg ve 2050'de de 1.932.991 kg olacağı öngörülmektedir.

Tablo 3: Yıllar İtibariyle K.K.T.C.'nin Gerçekleştirdiği Su Ürünleri İthalat Miktarı (kg)

Yıllar	Taze	Dondurulmuş	Konserve	TOPLAM
2004	429.288	409.400	423.229	1.261.917
2005	368.728	1.040.814	366.296	1.775.838
2006	405.529	661.219	537.232	1.603.980
2007	428.475	788.684	449.924	1.667.083
2008	367.533	435.322	337.690	1.140.545
2009	497.263	436.680	644.378	1.578.321
2010	701.439	486.538	448.974	1.636.951

(Kaynak: K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı İstatistik ve Planlama Şb.)

İthalatın yanı sıra ülke son yıllarda cüzi miktarda ihracata da başlamıştır. Son olarak 29 Nisan 2007 tarihinde Yeşil Hat Tüzüğü'nde yapılan değişiklikle birlikte taze balık⁴ ve bal üzerindeki ticaret yasağı kaldırılmıştır. Böylece hemen ertesi yıl Rum kesimine 22 ton taze balık ihraç edilmiştir. 2011 yılına gelindiğinde ise ihracat 113 tona ulaşmış ve bunlar içerisinde 31.1 tonla kupez ilk sırada yer almakta olup bunu sırasıyla soka (gurkuna) 11.2, barbun (barbunya) 10.1, orfoz 6.1 ve diğer balık türleri takip etmektedir (K.T.T.O., 2012).

Ülke balıkçılığı ile ilgili bir diğer önemli sorun ise ülkenin henüz bir balıkçılık politikasının bulunmuyor oluşu ve de ülkenin uluslararası örgütlerce tanınmıyor oluşu gelmektedir. Bu durumun en büyük ve de ciddi yansıması ise K.K.T.C.'nin siyasi konumu nedeniyle bir ICCAT (The International Commission for the Conservation of Atlantic Tunas-Uluslararası Atlantik Ton Balıklarının Koruma Komisyonu) üyesi olmaması nedeniyle yaşadığı problemdir. Söz konusu komisyona üye olan Rum Kesimi'nin girişimleri ile komisyonun Türkiye'ye üzerinden bir nota vermesi sonucunda K.K.T.C.'deki orkinos çiftliği kapatılmıştır. Böylelikle adadaki orkinos üretim ve ticareti Rum kesiminin tekeline geçmiştir. Bu ve benzeri durumlar ülke balıkçılığının sektör haline gelmesi ve dış piyasalara açılmasında ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Ayrıca iktisadi faaliyetlerin gelişmesinde büyük önem arz eden kooperatif ve birliklerin ülkede balıkçılık alanında henüz bir organizasyon içerisine girememiş olması da bir diğer eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁴ Yasa gereği Rum kesimine sadece avlanan balık ihracatı yapılabilmektedir, herhangi bir şekilde yetiştirilmiş veya işlenmiş su ürünü ihracatı söz konusu olmamakta aynı zamanda dış satım sadece lokanta ve dükkânlara yapılabilmekte olup toptancıya satış yapılmasına izin verilmemektedir.

Fotoğraf 3: Kaplıca (İskele) Balıkçı Barınağından Bir Görünüm

5. SONUÇ

Balıkçılık insanlığın en eski faaliyeti olarak hem ticari hem de bir besin maddesi olarak hayati önemini her dönemde korumuş önemli bir faaliyettir. Bu durum bir ada ülkesi olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti için de söz konusu olmakla beraber ülkenin içinde bulunduğu siyasi pozisyon pek çok sektörü olduğu gibi balıkçılığı da olumsuz yönde etkilemektedir.

Günümüzde K.K.T.C.'de balıkçılık; ağırlıklı olarak bireysel, denetimsiz ve belli kriterlere dayanmaksızın yapılan, altyapısı büyük ölçüde eksik, küçük çaplı teknelerle yapılan kıyı balıkçılığından öteye geçememiş bir sektördür. Bu anlamda ülke balıkçılığını tarımsal etkinlikler içerisinde en sıkıntılı sektör olarak ifade etmek yanlış olmayacaktır. Zaten adanın sahip olduğu kıyı ekosistemi içerisindeki toplam 8.780 km²'lik avcılık sahası çeşitlilik ve popülasyon açısından pek de zengin olmayan bir yapı sergilemektedir. Aynı zamanda deniz suyunun besin tuzları ve plankton açısından fakirliği, kıyıları balıklara besin maddesi temin edecek yüksek debili akarsuların fakir veya zayıflığı başlıca tabii sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma bir de karakteristik Türk toplum geleneğinin denizlerden uzak duran yapısı eklenince sektör ihmal edilmişliğinin yanı sıra potansiyelinin çok altında istifade edilen bir faaliyet olarak kalmıştır.

K.K.T.C.'nin son birkaç yıllık su ürünleri üretimine baktığımızda her ne kadar ufak çaplı artışlar gözlene ve de özellikle yetiştiricilik faaliyetlerinde oldukça başarılı girişimlerde bulunulsa da 2010 yılına

gelindiğinde G.K.R.Y.'nin 1/10'u kadarlık bir üretimin gerçekleştiği görülmektedir. Oysaki büyük ölçüde benzer coğrafi şartlara sahip bu iki ülkenin balıkçılık konusundaki bu ciddi üretim farkı ekolojik şartlardan da öte idari ve mali şartlardan kaynaklı sorunların ciddi etkisi olduğunu göstermektedir. G.K.R.Y.'nin günümüzde Avrupa Birliği'ne üye olması, birlikten ciddi anlamda hibe ve desteklerin sektöre aktarılıyor oluşu, ülkenin Türkiye dışında tüm dünya ile rahat bir şekilde ticaret yapabiliyor olması ve köklü bir balıkçılık kültürlerinin bulunuyor oluşu ada üzerindeki iki ülke arasında ciddi farkların bulunmasına neden olmaktadır.

K.K.T.C.'de sektörle alakalı temel problemlerin başında altyapı yetersizlikleri hatta kimi yerlerde temel altyapı hizmetlerinin dahi bulunmuyor oluşu yer almaktadır. Söz konusu bu altyapı eksikliklerinin başında ise pek çok teknik donanımdan yoksun balıkçı barınakları gelmektedir. Balıkçı barınakları ile ilgili süratli bir şekilde yeniden düzenlemeye gidilmesi gerekmekte, elverişli olmayan barınakların terk edilip uygun şartlar ihtiva edenlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu durum ayrıca mevcut teknelerin modernize edilmesi ve daha büyük boyutlu teknelerin alımının teşvik edilerek barınakların bu gibi teknelere hizmet verebilecek şekilde düzenlenmesini de beraberinde getiren bir dizi düzenlemeyi içermektedir. Ülkede 8-12 m arasında gemi alımı teşviki ile 5-12 m arasındaki mevcut teknelerin de modernize edilmesi ile ilgili bir proje gündemde olup balıkçılara mazot desteği sağlanmaktadır. Bu kapsamda mevcut araçların haricinde daha büyük ölçekli balıkçı teknelerinin alımı ve açık deniz balıkçılığına yönelmesi konusuna ayrıca önem verilmesi gerekmektedir.

K.K.T.C. balıkçılığında dikkat çekici noktalardan bir diğeri de ülkenin söz konusu faaliyetle ilgili bir politikasının bulunmuyor oluşudur. Bu durumun yarattığı en büyük sıkıntı ise kısa ve uzun vadede ülkede balıkçılığın ne boyutta ve hangi yönde gelişeceğinin bilinmezliğinden kaynaklı istikrarsızlıktır. Bunun doğal sonucu olarak sektör gelişmemekte, üretimde yıldan yıla ciddi dalgalanmalar gözlenmekte, sektördeki kişilerin geleceğe yönelik kaygıları katlanarak artmakta ve yeni neslin bu alana yönelimi düşmektedir. Bahsi geçen bu olumsuzluklar beraberinde ülkedeki diğer hayvansal kaynaklar üzerindeki baskıyı artırmakta ve yıldan yıla ithalat miktarı ciddi anlamda artmaktadır. İdari açıdan balıkçılık konusunda yasal düzenleme ve kayıt işlemlerinin süratle düzenlenmesi gerekmektedir. Bunun sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için de titizlikle derlenen istatistiki verilere ihtiyaç vardır. Oysaki ülkede hala balıkçılık istatistikleri tahmini verilerden oluşmakta olup türlere göre ayrı ayrı miktarlar derlenmemektedir. Devletin balıkçılık politikasının belirlenmesi, yasal mevzuatın oluşturulması ve en önemlisi sektörün iyileştirilip yönlendirilmesi ancak sağlıklı istatistiki verilerin derlenmesi ve bunların analiz edilmesiyle mümkündür. Bu konuya K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı İstatistik ve Planlama

Şubesi'nin hassasiyetle eğilmesi gerekmektedir. Aksi durumda tahmini verilerden hareketle yapılacak idari düzenlemeler balıkçılık sektörünü baltalayabileceği gibi daha da önemlisi ekosistemde geri dönüşü olmayan çöküşlere sebebiyet verebilecektir.

40 metreden daha sığ bölgelerin, genç balıkların gelişim alanları olması nedeniyle, her türlü ağ kullanılarak yapılan avcılığın yasaklanması, doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanmasında büyük önem taşımaktadır. Canlı deniz kaynaklarının korunması, illegal balıkçılığın önlenmesi ve verimliliği düşük balıkçılık sahalarında balık varlığını arttırmak için başvurulmuş en önemli yöntemlerden birisi Yapay Resif Uygulamalarıdır. Yapay resif uygulamalarında, genellikle çeşitli şekil ve büyüklükteki beton blokların denize atılması ile oluşturulan balık barınaklarının ana işlevi yeni balıkçılık sahaları oluşturmak veya mevcut bir balıkçılık sahasındaki balık verimliliğini arttırmaktır. Bu ana tema içerisinde yapay resiflerin sığ kıyı alanlarının korunması önemli bir rol oynamaktadır.

200 m'den daha derin sularda bulunan kaynakların (karides, bakalyaro) değerlendirilmesi amacıyla, Kuzey Kıbrıslı balıkçıların yönlendirilmesi, uygun av araçlarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, ülke ekonomisi açısından önem taşımaktadır. Günümüzde K.K.T.C.'de faal veya kayıtlı trol ya da gırgır bulunmamaktadır. Oysaki ada kıyılarından 12 mil açığa özellikle İspanyol, Suriyeli ve Lübnanlı balıkçılar tarafından avcılık yapılmaktadır. Bu nedenle ülke balıkçılarının da gırgır ile avcılık yapabilmesi teşvik edilmelidir.

Avcılık faaliyetlerinin yanı sıra yetiştiricilik faaliyetleri üzerinde de hassasiyetle durularak bilimsel temeller çerçevesinde teşvik edilmesi gerekli görülmektedir. Bu açıdan başta orkinos yetiştiriciliği olmak üzere ülkenin büyük potansiyel arz ettiği belli başlı ürünler ile ilgili (karides gibi) yetiştiricilik faaliyetleri konusunda süratle çalışmalara başlanması ve ilgili yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Atun, A. (1999). *K.K.T.C.'de Balıkçılık ve Deniz*. K.K.T.C.'de Balıkçılık ve Deniz Koordinasyon Toplantısı Raporu, s. 14.
- Benli, H. A., Cihangir, B., Katağan, T., Bizsel, K. C., Kaya, M., Koray, T., Cirik, Ş., Kırkim, F., Sever, T. M., Çınar, M. E., Salman, A., Küçüksezgin, F., Tıraşın, E. M., Ünlüoğlu, A., Akçalı, B., Pazı, İ., Darılmaz, E., Kontaş, A., Altay, O. ve Önsoy, B. (2004). *Kuzey Kıbrıs Deniz Alanlarının Biyoekolojik Araştırmaları* (2003 Yılı Güz Dönemi Raporu), s. 91. Lefkoşa-K.K.T.C.: Tarım ve Orman Bakanlığı Hayvancılık Dairesi Müdürlüğü.

- Çiçek, B. A. ve Yerli, S. V. (2007). Kuzey Kıbrıs Kıyısındaki Omurgalı Türlerinin Ulusal ve Uluslararası Koruma Statüleri Açısından Değerlendirilmesi. *Türk Sucul Yaşam Dergisi*, 3-5 (5-8), 446-454.
- Dedeçay, S. S. (2002). *Kıbrıs'ta Balık Çiftçiliği ve Balık, Deniz Süngeri Avcılığı, Tuz Gölleri*. Lefkoşa: Lefkoşa Özel Türk Üniversitesi Yayınları: 17.
- FAO. (2012). *Fishery Statistical Collections-Global Production*. 11 Eylül 2013, <http://www.fao.org/fishery/statistics/global-production/en>
- Hoşsucu, H., Büyükişık, B., Tokaç, A., Alpbaz, A., Özel, İ., Özden, O., Kınacıgil, H. T., Altunç, M. ve İlkyaz, A. T. (1998). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kıyı Balıkçılığının Yönetimi Projesi*. K.K.T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Hayvancılık Dairesi, Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi, İzmir.
- İlseven, S., Hıdırer, G. ve Tümer, A. (2007). *Kıbrıs Coğrafyası* (2. Baskı). K.K.T.C.: K.T. Eğitim Vakfı Yayınları.
- Katırcıoğlu, S. T. (2006). Agriculture in North Cyprus. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1 (1), 61-70.
- Kıbrıs Türk Ticaret Odası (KTTO). (2012). *Yeşil Hat Ticaret İstatistikleri*. 11 Eylül 2013, <http://www.ktto.net/turkce/yesilhat1.html>.
- K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı İstatistik ve Planlama Şubesi. (2010). *Tarımsal Yapı ve Üretim 2008, 2009, 2010*. Lefkoşa.
- Öztürk, B. (2004). *Marine Life of Turkey: In The Aegean & Mediterranean Seas*. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Stephanou, D. (2007). *Review of Aquaculture Development in Cyprus, Meze*. 11 Eylül 2013, <ftp://ftp.fao.org/FI/DOCUMENT/aquaculture/ReviewAquacultureDevCyprus.pdf>.
- Tarkan, M. T. (1971). *Kıbrıs Adasında Tabii-Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Bakımından Bir Araştırma*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 24.
- Taşlıgil, N. (2005). *Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyası*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Taşlıgil, N. ve Şahin, G. (2011). Ortadoğu Kavramı ve Türkiye'de Ortadoğu Coğrafyası ile İlgili Bir Literatür Çalışması. *Akademik Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, (11), 141-157.
- Turley, C. M. (1999). The Changing Mediterranean Sea: A sensitive ecosystem? *Progress in Oceanography*, (44), 387-400.
- Üçışık Erbilen, S. ve Şahin, G., (2011). Geographical Distribution of Trout Farming in Turkey. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7), 9-25.